

II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Algısının Sanata Yansıması: Girişimci Kişiliğiyle İlk Türk Kadın Ressam Mihri Rasim

II. The Reflection Of The Perception Of Women Of The Constitutional Period On Art: The First Turkish Female Painter With Its Entrepreneurial Personality Mihri Rasim

Ceylan SEBİK GÜNDÜZ *

* Dr. ceylan.sebik@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5723-5124

Öz

Bu çalışma avangard kişiliğiyle Türk resim sanatı adına birçok konuda cesaret temsili olmuş ilk Türk kadın ressamlarımızdan Mihri Rasim'in girişimci kişiliğiyle, Osmanlı'da ilk kız sanat okulu olan İnas Sanayi-i Nefise Mektebini kurma sürecinin girişimcilik ruhu bağlamında ele alınmasını amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemi kapsamında tarama modeli kullanılarak toplanan veriler güncel literatür ışığında girişimcilik kavramıyla ilişkilendirilerek bulgular saptanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, sanatçının doğuştan gelen girişimci mizacı, yetiştiği ortam ve imkanlar doğrultusunda betimlenmiştir. Avangard edimlerini bireysel varlığının her aşamasında girişimci ruhuyla birleştiren sanatçının İnas Sanayi-i Nefise Mektebini kurma sürecinde gösterdiği cesaret, azim ve kararlılığının yanı sıra, sanatının icrasında resmini yaptığı kişilerin seçiminden, resmin kompoze edilmesine kadar her done onun girişimsel liderlik özelliğini işaret etmektedir. Osmanlı'nın geçiş sürecinde olmasının yarattığı koşullar dahilinde sanata ve sanat eğitimine olan bağlılığı uğruna birçok zorlukla karşılaşmış ve yılmadan mücadele etmeye devam etmiştir. Mihri Rasim, uğraşları, zevkleri ve yaşam tarzıyla çizdiği kadın imajıyla toplum tarafından kabul görülmekte zorlanmasına rağmen, erkek egemen toplum yapısında Türk kadının çağdaşlaşması bağlamında girişimleri oldukça önemlidir. Nihai olarak Mihri Rasim'in, seçtiği yol ve rotasına bakıldığında, maceralı ve zor bir sanat hayatı olduğu söylenebilir. Türk resim sanatına bıraktığı kültürel mirası ile sanatçının girişimci yönünün işlendiği bu çalışmanın yeni akademik araştırmalara kaynak teşkil etmesi umulur.

Anahtar Kelimeler: Mihri Rasim, Türk Kadın Ressamlar, Resim, İnas Sanayi-i Nefise Mektebi, Girişimci Kadınlar.

Abstract

This study aims to focus on the entrepreneurial spirit in the establishment of İnas Sanayi-i Nefise Mektebi, the first art school for girls in the Ottoman Empire, and the entrepreneurial personality of Mihri Rasim, one of the first Turkish women painters, who showed courage in many fields with her avant-garde personality in the name of Turkish painting. The results were determined by relating the data collected with the scanning model within the qualitative research method to the concept of entrepreneurship in light of the current literature. Therefore, Mihri Rasim, who is of Turkish origin and an important role model with her knowledge and experience abroad, took on the role of a kind of cultural attaché. Mihri Rasim, in every phase of his artistic existence, combines her avant-garde practices with her entrepreneurial spirit; from the selection of the people he paints to the composition of the painting, each work shows that she has a planned and programmed leadership characteristic. Under the conditions of the transitional period of the Ottoman Empire, he faced many difficulties for his commitment to art and art education and continued to fight without hesitation. Although Mihri Rasim has difficulties to be accepted by the society with the image of women she draws with her professions, taste and lifestyle, her attempts are very important in the context of modernization of Turkish women in the male-dominated social structure. Looking at the path taken by Mihri Rasim, it can be said that she had an adventurous and difficult artistic life. It is hoped that this study, which deals with the cultural heritage of Turkish painting and the entrepreneurial aspect of the artist, will be a source for new academic research.

Keywords: Mihri Rasim, Turkish Women Painters, Painting, İnas Sanayi-i Nefise School, Entrepreneurial Women.

Giriş

17.yüzyılda başlayan erken dönem modernleşme hareketi ile birlikte ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan bir dizi değer değişime uğramıştır. Toplumsal tabakalarda süregelen bu değişim rüzgarı, kavram güncellemesini de beraberinde getirmiştir. Erken dönem modernite ifadesi temelde özgürleşme, ilerleme ve gelişme kavramlarını içermektedir. Bu kavramlar toplumsal algıya göre geçişgen ve grift bir döngü halinde değişim ve gelişim göstermektedir. Kavramlar her ne kadar modernitenin yarattığı yenilik havasına kapılmış gibi görünseler de, modern kavramının içinde barındırdığı geleneği ileriye taşıma düsturunda geleneğe bağlılık yönelimi mevcuttur. Dolayısıyla modernite ile gelen her yeniliğin çıkış noktası, geleneksel argümanlarda aranmalıdır. Küresel dünyanın, modernleşme süreci, kendini yenileyen insanın, statik gelenek ve göreneklerden bir nebze uzaklaşıp, akıl yoluyla bilimin ışığında farklılaşarak, teknolojik çağa ayak uydurması ve çağdaşlaşma koşullarını fikirleriyle geliştirmesidir” (Yavuz, 2021, s.9). Modernitenin ürettiği yeni süreç ile bilimin akıl doğrultusunda ilerleyişi yeni atılımları doğurmuş ve geleneksel toplum yapısı çözümlenerek birçok alanında hızla gelişim başlamıştır. Seküler yaşam örüntüsünün toplum dinamiklerinde yarattığı başkalaşım özellikle sosyal yaşam alışkanlıklarını şekillendiren kültür-sanat algısını güncellemiştir. Sanatta çağdaşlaşmanın başlangıcı olarak sayılan modernlik kavramı geleneğin modernleşmesi olarak görülmektedir. Esas olan “Sanatçının yaratıcılığının bir parçası olarak, toplumun beğenisinde yaşayan geleneksel değerleri, ileriye dönük olarak eserinde sentezlemesidir” (Duben, 2007, s.176) şeklindeki yönelimdir. 18. yüzyıl Osmanlı sanatına, tıpkı o çağın Osmanlı toplumunda olduğu gibi, Doğu ile Batı ikilemi yerleşmiştir. Bu ikilem 19. ve 20. yüzyıldaki çift yönlü başkalaşımın nüvelerini taşımaktadır. Toplumun bütün kurumlarında ve yaşam alanlarında kendini gösteren bu heterojen başkalaşım, resim sanatında da etkili olmuştur. 19. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde ise, zamanla ortaya çıkan bu karmaşıklık yerini, resim sanatında eğitim görmek üzere Avrupa’ya giden ressamların getirdiği batılı anlayışa bırakmıştır (Karadağ, 2008, s.6). Osmanlı’da II. Meşrutiyet ile başlayan erken dönem modernleşme süreci, cumhuriyet tarihi boyunca kadının ekonomik, kültürel ve sosyal gelişimini artırmak amacıyla yapılan eğitim reformları ve buna bağlı olarak toplumsal değişimler ile kadının statüsünü artırmıştır (Ereş, 2006, s.41). Geleneğin modernleşmesi yolunda gayretleriyle nitelenen Mihri Rasim, Osmanlı devletinin son döneminde yaşamış, mücadeleci ruhu ve liderlik vasfı ile tarihe iz bırakacak düzeyde bir girişimcilik örneği sergilemiş bir sanatçıdır. Resim sanatının yenilikçi ve estetik yönden güçlü sanatçısı Mihri Rasim’in, özgün yapıt ve eserleri kültürel iletişimde Batı’ya uyum sürecini hızlandırmıştır. Mihri Rasim, Türk kadın ressamlarına eğitim sisteminde yer verilmesine ve kadının kamusal alanda kendini göstermesine zemin hazırlayan öncü kadınlardan biridir (Çaha, 2016, s.104). Osmanlı toplumunda ilk dönemlerde modernleşme göstergesi olarak batılı ressamların hocalığı benimsenmiş olsa da “Mihri Rasim, Osmanlı’dan gelen geleneğin getirdiği yabancı hocalığı ve ressamlığı değiştirmiştir. O dönemde, Osmanlıda yabancı uyruklu hocaların verdiği ders makul karşılanırsa da, hocaların Türk asıllı olması zamanla daha makbul görülmeye başlamıştır” (Başbuğ, 2009, s.122). Dolayısıyla Türk asıllı ve yurt dışında aldığı bilgi ve birikimi ile önemli bir örnek teşkil eden Mihri Rasim bir nevi kültür ateşesi görevi üstlenmiştir.

Avangard edimlerini sanatsal varlığının her aşamasında girişimci ruhuyla birleştiren Mihri Rasim; resmini yaptığı kişilerin seçiminden, resmin kompoze edilmesine kadar her döne onun planlı ve programlı bir liderlik özelliğini sergilediğine işaret etmektedir. Bu bağlamda sanatçı eserlerinde çoğunlukla kadın (oto portre) çalışmış, natürlük, çocuk resimleri ve figüratif anlamlı karakterlerin yanı sıra; Atatürk, Tefik Fikret, New York valisi Roosevelt Franklin, Thomas Edison vb., gibi önemli devlet adamları ve topluma mal olmuş kişilerin resimlerini yaparak farklı ve dikkatleri üzerine toplayarak öne çıkmasına hizmet eden yapıcı eserler üretmiştir. “Bireysel birtakım özellikler gerektirmesinin yanı sıra toplumsal ve kültürel bir olgu olan girişimciliğin oluşumunu etkileyen pek çok sosyo-kültürel, ekonomik ve politik faktörler vardır” (Arıkan, 2004, s.249). Ressam, sanatçı ve eğitimci kişiliğiyle Mihri Rasim, girişimcilik ve yenilikçilik bağlamında Türk sanatında pek çok ilke imza atmıştır. Adını duyurmuş nitelikli Türk aydın kadını olması dolayısıyla almış olduğu eğitimin de etkisi ile Mihri Rasim’in girişimleri kısa zamanda amacına ulaşmıştır. Eserleriyle Osmanlı Devleti’nin son yüzyılında; cesareti, zarafeti, çarpıcı kişiliği ve toplumu kendine hayran bırakan Mihri Rasim, aydın kimliğiyle Türk kadın ressamlarının yetiştirilmesine, eğitim sisteminde onlara da yer verilmesine ve çağdaşlaşma yolunda fikir ve duyguların sanata dönüştürmelerine öncülük etmiştir. (Yavuz, 2021, s.7). Bu uğurda birçok zorlukla karşılaşmış ve yılmadan mücadele etmeye devam etmiştir. Osmanlı’nın sancılı modernleşme sürecinde çizdiği kadın imajıyla zaman zaman hemcinsleri tarafından örselense de, gerek eğitsel sürece dahil olması gerekse de çağdaşlaşması bağlamında birçok kadına liderlik etmiştir.

II. Meşrutiyet İle Birlikte Osmanlıda Değişen Kadın Algısının Sanata Yansması

Osmanlı’da kadının toplum içindeki yerine ilişkin tartışmalar, Tanzimat Dönemi’ndeki modernleşme çabalarıyla birlikte başlamıştır. Batılılaşma döneminde, Osmanlı’nın erkek egemen aydın sınıfı tarafından modernleşme hareketi içinde kadına birtakım görevler biçilmiştir. Bu dönemde kadınların eğitimi ve kadın hakları konusunda çeşitli düzenlemelere gidilmiş, kadınlar çalışma hayatında ve sosyal hayatta daha etkin bir biçimde yer almaya başlamışlardır. Kadın dernekleri kurulmuş, süreli yayınlarda kadın yazarların yazılarına yer verilmiştir. Ancak devletin ve dönemin aydınlarının kadın meselesine yaklaşımı, ıslahatçı olduğu kadar muhafazakar da olan, ikili ve çelişkili bir tutum niteliği taşımaktadır (Erişti, 2015, s. 60). Geleneksel toplum yapısına sahip olan Osmanlı’da çok uzun yıllar yeniliklere şüpheyle yaklaşılmıştır. Yeniliklere kapalılığın getirdiği dar görüşü sonucunda sorunların çözümü için yeni yolların aranması yerine, cevapların geçmişte aranması alışkanlığı devam etmiştir. Fakat gelişen ve değişen toplumsal dinamiklerin oluşturduğu yeni sorunların, geçmişin eski retorikine sıkı sıkıya bağlı bagajından çıkmayacağını anlayan Osmanlı bu durumu bertaraf etmek için yeni ıslah tedbirleri uygulama yoluna gitmiştir. Bu tedbirler bir taraftan sadeleşmeyi getirirken diğer taraftan da algısal değişimin anahtarı olmuştur.

II. Meşrutiyetle birlikte özellikle üst sınıfa mensup kentli kadınların hayatında belirginleşmeye başlayan değişimler, bu kadınların yeni yaşam tarzı, Avrupai giyim kuşam tercihleri ve kamusal alanla ilişkileri, Osmanlı sanatçıları tarafından yapılan resimlerden izlenebilmektedir. (Erişti, 2015, s.61). Resim sanatında Batıdan sentezlenerek malzeme, teknik, biçim olarak

değişimlerini döneme ışık tutan veriler sunmaktadır. Özellikle toplumunun kültür elçisi olarak nitelendirilebilecek Osman Hamdi Bey'in resimlerinde kadın figürü, alışıldık temalar olan; erotik figürler ve hamam sahneleri, çarşafli, peçeli kadınlar, kadın dilenciler ve sokak satıcılarını konularının aksine kadını ülkesinin mimari değerlerini, kültürel zenginliklerini, sanat eserlerini vurguladığı temalarda işlemiştir (Cezar, 1990, s. 7). Osman Hamdi Bey Osmanlı kadını bir cinsellik sembolü olarak gören Oryantalist bakış açısından çıkartarak aydın ve kültür düzeyi yüksek kadın profilinde resmetmiştir. Bunun yanı sıra kadının kamusal alanda erkeklerin yanında ve onlarla eşit düzeyde varlığına vurgu yapan eserlerde ortaya koymuştur. Osman Hamdi Beyin resimsel düzeyde getirdiği bu yenilik ile kamusal alanda Osmanlı kadınlarının konumlandırılışı bağlamında farkındalığın bir taşıyıcısı olsa da, çizimlerinde moden sanatın gelenekçi icrası gereği ifade özgürlüğünün kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda resmedilen Osmanlı kadınları, devletin çizdiği sınırlar ve dini kuralların ve ölçüsünde resmedilmişlerdir. Aynı hassasiyet dönemin diğer sanatçıların eserlerinde de görülmektedir.

Türk resim sanatında bir nevi kırılma noktasının taşıyıcıları sayılan Mihri Rasim'in de aralarında bulunduğu 1914 Çallı kuşağı kadın imgesi bağlamında değişimin tohumlarını ülke sanat tarlasına taşımıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açtığı sınavı kazanarak, Paris, Almanya ve İtalya'da eğitim gören ve 1914 Kuşağı olarak anılan sanatçılar, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile yurda geri dönmüşlerdir. Resim anlayışı ve teknik eğilimler açısından Fransız izlenimcilerinin etkisinde kalmış ancak her biri farklı üslup özellikleri gösteren bu sanatçılar, hem Meşrutiyet hem de Cumhuriyet dönemi kadınlarını resimlerine konu edinmişlerdir. Cumhuriyet dönemi resimlerinde kamusal alanda devrimlerin yüzü olacak ve erkeklerle bir arada tasvir edilecek olan bu kadınlar, 1914 kuşağı sanatçıların ilk dönem resimlerinde yalnız ya da kadın kadına birliktelikler içinde gösterilmişlerdir (Yaman, 2006, s. 25-26; Akt. Erişti, 2015, s.66). Bir bakıma II. Meşrutiyet dönemi resimleri Cumhuriyet dönemi resimlerinin habercisi olmuştur. Nitekim her resim ait olduğu dönemin bir aynası ve dahası belge niteliğinde fotoğrafıdır. Yaşanan süreç ve tüm tetikleyici gelişmelerle birlikte Osmanlı da kadınların eğitimi ve toplumsal yaşama sınırlı da olsa katılmaları konusundaki tartışmalar, yepyeni bir kadın kimliği sorunsalını doğurmuştur. "1908 yılının özgürlük ortamında kadınlar, basın aracılığıyla seslerini duyurmaya başlamışlardır. Dönemin gazetelerinde kadın yazarların yazılarına yer verildiği gibi kadın dergileri de basılmaya başlanmıştır. Kadın dergileri, kadınların kendilerini birey olarak ifade etmelerini sağlamıştır" (Kartal, 2008, s. 224; Akt. Erişti, 2015, s.73). Bu durum eğitim görmüş Osmanlı kadınlarını iyice cesaretlendirmiştir. Oluşan bu iklimde bir nebze de olsa kadına toplum içinde hareket alanı sağlamıştır. Dönemin nadir iyi eğitilmiş kadınlarından olan Mihri Hanımın 1930' lardan önce yapıldığını düşünülen portresinde geleneksel giysilerle resmedilmiş sanatçının elindeki sigara, dönem resimlerinin hiç birinde görülmez. Bu, ancak Çallı'nın daha geç tarihli "Bir Kadın Portresi" resminde karşımıza çıkar. Mihri Hanım'ın hasır şapkası, iskarpinleri ile batılı bir kadın gibi giyinmesine rağmen, bu tarzı sanatçının resimlerinde geleneksel biçimler içinde erimiştir. (Alp, 1999, s.20). Mihri Rasim'in modern temalar içinde geleneksel izleri yerleştirdiği görülmektedir.

Osmanlı'da batılılaşma hareketlerinin ideolojik bir simgesi olarak konumlandırılan kadınlar, Osmanlı aydını tarafından "milli aile" fikri içinde yeni bir kimlikle tanımlanmış, kadının eğitimi, aile içindeki değeri yüceltilmiştir (Erişti, 2015, s.76). Ancak Osmanlı modernleşmesi, tüm yenilik hareketlerinin uygulanmasında kadın erkek arasındaki belirgin farklılıklar yerini korumuş ve ılımlı bir modernleşme yolu izlenmiştir. Kadınlar, tarihin ilk dönemlerinden bu yana ekonomik yaşamın aktif üyesidirler. Fakat kadının geleneksel yapı içinde rolü onun ev dışı çalışmasını engellemektedir. Türkiye'de cumhuriyetin kurulması sonucu eğitimde fırsat eşitliğinden yararlanabilen kadınlar çalışma yaşamına katılmaya başlamışlardır (Doğramacı, 1992, s.106; Akt. Ereş, 2006, s.47). Cumhuriyetin kuruluşuna tanıklık edememiş olması dolayısıyla bu ılıman iklime tam olarak tesir etmese de II. Meşrutiyet ile Osmanlı'da yerleşmeye başlayan kamusal alanda kadının varlığının kabulü bile Mihri Rasim'in girişimci ruhunun yaşatmayı başarmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimsek, 2011, s.39). Nitel çalışmada doğrudan gözlem ve görüşmenin olanaklı olmadığı durumlarda veya araştırmanın geçerliğini arttırmak amacıyla, yazı ve görsel metaryeller çalışmaya dahil edilebilir (Yıldırım ve Şimsek, 2011, s.187). Toplanan verilerin analizinde nitel araştırma analiz yöntemlerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde temel amaç çalışmaya konu olan kültürün (olgunun) tanımlanması ve bu süreçte de bu olguyu oluşturan birey ya da grupların algılarının, deneyimlerinin ve tutumlarının kendi bakış açısıyla aktarılması temel alınmaktadır. Betimlenen verilerle oluşan bulgular, yine nitel araştırma paradigmalarından, eleştirel kuram paradigması dorultusunda yorumlanmıştır. Eleştirel kurama dayalı araştırma, zaman içinde kalıplaşmış sosyal, politik, kültürel, ekonomik, etnik ve cinsiyete dayalı sanal değerler olarak tanımlandığı yaşamı bir tarihsel gerçeklik ontolojisi olarak kendine rehber alır (Glesne, 2013, s. 13). Burada çalışmanın rolü süreçlere ilişkin detayları ortaya çıkarmak ve irdelemektir. Bu doğrultuda elde edilen veriler güncel literatür ışığında girişimcilik kavramıyla ilişkilendirilerek bulgular saptanmıştır. Beliren bulgular doğrultusunda, sanatçının doğuştan gelen girişimci mizacı; yetiştiği ortam ve imkanlar doğrultusunda betimlenmiştir.

Mihri Rasim Kimdir?

26 Şubat 1886 tarihinde Kadıköy Moda da bulunan Rasim Paşa Konağı'nda dünyaya gelen Mihri Rasim, dönemin seçkin ailelerinden birine mensuptur. Babası dönemin Tıbbiye Nazırı Doktor Rasim Paşa'dır. Sultan Abdülmecid'in annesi Bezm-i Alem Sultan, Mihri Hanım'ın büyük halasıdır. Sultan Abdülmecid'in eşi Verdicanan Kadınefendi ise Mihri Hanım'ın öz halasıdır (Çaha, 2016, s.104). Mihri Rasim ya da bilinen diğer adıyla Mihri Müşfik, genç yaşta, Paris'te kanserden ölen ünlü ressam Hale Asaf'ın da teyzesidir (Başkan, 1990, s.105). Mihri Rasim'in babası Mehmet Rasim Paşa kızları Enise Salih, Refik

ve en küçük kızı Mihri'ye iyi eğitim vermek için elinden geleni yapmıştır. Aydın bir kişiliği olan ve kızlarını zamanın revaçta olan modern anlayışına uygun şekilde yetiştirmek isteyen Mehmet Rasim Paşa, onlara edebiyat, müzik ve resim alanında özel dersler aldırılmıştır. İlk eğitimini eve gelen özel mürebbiyelerden alan Mihri Rasim bir süre sonra edebiyat ve müzik derslerini bırakıp ve resim dersleri üzerine yoğunlaşmıştır (Çaha, 2016, s.104). “Resim eğitimine döneminin diğer kadın sanatçıları gibi henüz bir kadın sanat eğitimi kuruluşu olmadığı için evde alınan kurslarla başlamıştır” (Başkan, 1990, s.105). Sanat yolunda Mihri Rasim'e en büyük desteği ve teşviki sağlayan aynı zamanda bir ressam olan Abdülmecid Efendi olmuştur. Fausto Zonaro'nun atölyesinde yaklaşık iki yıl süren özel resim dersleri almıştır. (Karabulut, 1995, s.81: Akt. Kılıçkaya, 2015, s.197). II. Meşrutiyet döneminde imparatorlukta sanatçı adaylarının kendini sanatında geliştirebileceği okul yoktur. 1882 yılında açılan, dönemin ilk sanat akademisi, Osman Hamdi Bey'in II. Abdülhamit'ten aldığı izinle kurduğu Sanayi-i Nefise Mektebi'dir, fakat bu kurum da sadece erkek öğrencilere eğitim verilmektedir” (Çaha, 2016, s.104). Ülkesinde kadınların eğitimi konusundaki kısıtlamaların yanı sıra Zonaro'nun verdiği dersler Mihri Rasim'de batı sanatı merakını iyice körüklemiştir. Yaşadığı dönemde bir kız çocuğunun resim tahsili için Avrupa'ya gönderilmesinin kabul görülmeyeceğini farkındalığı ve biraz da gençliğin verdiği cesaret ile çılgınca bir maceraya atılan Mihri Rasim küçük yaşına rağmen yurtdışına kaçmayı başarmıştır. İlk olarak Roma'ya gitmiş, fakat orada sanatını ilerletmiştir. Daha sonra sanat dünyasının merkezi olan Paris'e geçmiş, uzun bir süre de bu şehirde yaşamıştır. Fakat seçtiği yol ve rotasına bakıldığı zaman Mihri Rasim'in maceralı ve zor bir sanat hayatı olmuştur. Sadece resim sanatıyla kalmayıp her anlamda çok iyi eğitim almış ve bir o kadar da iyi bir kariyeri olan Mihri Rasim, uzun yıllar sanata ve sanat eğitimine emek vermiş fakat hayatı büyük bir yoksulluk içinde son bulmuştur. 1886 yılında bir paşanın kızı olarak dünyaya gelen ressam, 1954'te gözlerini kapadığı New York'ta kimsesizler mezarlığına defnedilmiştir. Sanatın zirvelerinde dolaşmanın yanı sıra bohem bir hayat yaşayan Mihri Rasim'in Türk resim sanatına bıraktığı kültürel miras önemini korumaktadır.

Mihri Rasim'in Girişimci Ruhunu Besleyen Dönemsel Koşullar

Girişimcilik bir özellikler veya davranışlar seti olarak düşünüldüğünde, girişimcilik kültürü, bireysel ve toplumsal hayatın karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkan değerlerin, öğrenilen ve sosyal olarak aktarılan davranışlar toplamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Girişimcilik ruhunun oluşmasında ve başarılı bir şekilde sürdürülmesinde ilgili toplumun kültürünün de etkisi söz konusudur. Zira birey içinde yaşadığı toplumun kültürel unsurlarının taşıyıcısı konumundadır. Kültür, öğrenilen tavırlar ve hareketler toplamının ortak yaşama aktarılma biçimidir (Eroğlu, 2010, s.142). Etkin bir kültürel tavır, eğitsel birikimle beslenmiş, cesaretle harmanlanmış olmalıdır. Girişimcilik toplumun sunduğu fırsatlar ya da koyduğu engellerden, toplumun değer ve yargılarından etkilenmektedir. Ayrıca sosyal çevre, kültür, yaş, cinsiyet, ırk, sosyal sınıf, ailenin ekonomik geçmişi de önemli etkenlerdendir. Ailenin ve sosyal çevrenin girişimciliğe bakışı ve kültürde girişimciliğin yeri ve diğer etkenler, girişimcilik ruhunu teşvik edebilir ya da bastırılmasına neden olabilir. (Gümüsoğlu ve Karagöz, 2014, s.100). Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı uyruklu hocalardan özel resim dersleri alan kadınlardan birkaç tanesini kendilerini “sanatçı” olarak tanımlayacak cesareti gösterebilmiştir. Mihri Rasim de bu kadınların başında gelmektedir.

Özgüvene sahip bir kadın girişimci alacağı kararların kendisi için daha az riskli olacağını düşünmekte aksine özgüveni yetersiz kadın girişimci ise alacak olduğu kararların kendisi için büyük riskler taşıyacağı yönünde bir inanca sahip olmaktadır (Fidan ve Yılmaz, 2006, s.2). Daha çok küçük yaşlarda kadınlara öncü olarak girişimsel varlığını somutlayan Mihri Rasim için her şey, sanata olan tutkusu ve gençlik heyecanı ile giriştiği İtalya macerasıyla başlamıştır. Henüz yirmili yaşlarında genç bir kızın resim eğitimi almak amacıyla Avrupa'ya gitmek istemesinin babası tarafından onaylanmayacağını düşünen Mihri Rasim, amacına ulaşmak arzusuyla hedefine kenetlendiği girişimci ruhla, önündeki engelleri kaldırmak uğruna mevcut riskleri göze almıştır. Bu doğrultuda ikili ilişkilerini kullanarak Fransız elçisinin eşi Madam Barrer'in desteğiyle kendisine hazırlanan sahte bir Fransız pasaportuyla Galata'dan kalkan bir İtalyan gemisiyle Roma'ya gitmiştir. Roma'da bir süre kaldıktan sonra, orada aradığı sanat ortamını bulamayınca, sanatın merkezi sayılan Paris'e geçme kararı almıştır. Tüm bu süreç Mihri Rasim'in sıradışı kişilik özelliğinin, cesaret ve hedefine ulaşma azmi noktasında yaşadığı dönemin çok önünde yürüyen avangard bir kadın profiline örnek teşkil etmektedir. Kadınların iş hayatında girişimci sıfatıyla yer alıp bu girişimlerinde başarıya ulaşmaları, özgüvenlerinin olmasına ve risk almaktan kaçınmama kabiliyetleri ile doğrudan ilgilidir. Kreatif düşünen, sağduyulu, yeniliklere kapalı olmayan, problem çözebilen, uzlaştırıcı kabiliyetleri olan kadın girişimciler sorumluluk almaktan çekinmeyerek rekabet edebilme noktasında kendilerini gösterecekler ve başarılı olabileceklerdir. (Güdek, 2016, s.54). Mihri Rasim'in gerek yetiştirilme tarzı, gerekse de aldığı çok yönlü eğitimin öz benliğinde bulunan karakter özellikleriyle harmanlanması sonucunda fikir dünyasında oldukça hareketli ve renkli bir grafik çizdiği söylenebilir.

Yenilikçi kadın girişimci tipinde, yüksek düzeyde girişimciliğe motive olup, geleneksel ve aileci kadınlık rolü bir anlamda terk edilir. Kadınlar kariyerine engel olan yerde kadınlık rolünü bırakır ve tipki erkek girişimciler gibi işe başlarlar. Genellikle yüksek eğitim görmüş ve ekonomik olarak bağımsızlığına düşkün olan kadın girişimciler olarak tanımlanır. Teknolojiyi çok iyi algırlar ve iyi şekilde de kullanırlar. Bu tip, girişimcilik ideallerini geleneksel cinsiyet rollerinin çok daha üstünde tutan ve işletmesinin büyümesini öncelikli hedefleri arasına koyan girişimci tipidir. Bu kategoriye dâhil olan kadınlar daha çok savaş sonrasında büyüyen ve yüksek okul mezunu kadınların istihdam edildiği alanlarda (pazar araştırmaları, reklam, halkla ilişkiler ve basın işlerinde) çalışmaktadırlar (Kutunis, 2006, s.84: Akt. Güdek, 2016, s.56). Erkek egemenliğine dayalı kültürlerde, normal şartlarda erkeklerin tamamının daha özgür ve bağımsız hareket ettikleri, daha cesur ve atılgan oldukları; buna karşılık kadınların ise daha kısıtlı ve bağımlı, daha ürkek ve çekingen oldukları kabul edilmektedirler (Eroğlu, Çoban ve Koç, 2015, s.537). Bu kapsamda aile yapısının da girişimcilik faaliyetlerinde etkisi söz konusudur. Çocuğun aile içerisinde aldığı eğitim ve görgü, onu yaşamı boyunca etkileyebilmektedir. Ailenin çocuğunu deneyim kazanması için erken yaşlarda cesaretlendirmesi, ona destek olması ve olumlu geri beslemede bulunması çocuğun cesaretini ve özgüvenini artırarak girişimci ruhunun gelişmesine katkıda bulunacaktır (Durak, 2011, s.196). Mihri Hanımın başta babası olmak üzere, ailesinin kültür eşliğinin

yüksek olması, onun dönemindeki kadınlara nazaran cinsiyet tabanlı engellere çok fazla temas etmeden yürümesinin önünü açmıştır. Bu durum onda girişimcilik için vazgeçilmez bir kavram olan iç motivasyonu da sağlamıştır. Erkek egemenliğine dayalı toplumsal yapıdaki “erkek-kadın” eşitsizliğine dayalı zihniyet ve kültürlerin, sürekli olarak “erkek” cinsiyeti ön plana çıkarmasına karşılık, “kadın” cinsiyetine yönelik birçok kısıtlama ve engellemeler çıkardıkları bilinmektedir. Buna karşılık, modernleşmenin ve kentleşmenin sağladığı nispeten eşitlikçi bir toplumsal cinsiyet rol dağılımına doğru bir evrilme ile birlikte “kadın girişimciliği” bağlamında yeni eğilim ve yönelimin de hareketle geçtiği görülmektedir. (Eroğlu, Çoban ve Koç, 2015, s.536). Mihri Rasim her ne kadar kendi içinde dengeli bir yaşam sürse de o yıllarda davranışları, yönelimleri, yaşam biçimi ve giyinişle çevresi tarafından oldukça yadırganmıştır. Onun klasik genç kız örüntüsünden beklenen aksine, hiç evde işi yapmaması, vaktinin çoğunu sanatsal faaliyetlere vakfetmesi, toplum tarafından kadına giydirilen cinsiyet rolüne aykırı bulunmuştur. Özellikle giyimi tarzında çizginin dışına çıkan aykırı tercihleri onun bulunduğu her ortamda kolayca fark edilmesinde etkin olmuştur. Eroğlu, Çoban ve Koç’a (2015, s.537) göre; Kadınların yeteneklerinin, sadece geleneksel toplumsal rol davranışlarıyla sınırlı kalmayıp hayatın her alanında toplum hizmetine katılması anlamında “feminist” bir hamlenin yapılması, başta kadınlar olmak üzere çoğu bireyin girişimcilik niteliklerini harekete geçirmek suretiyle toplumsal kalkınmaya önemli bir katkı sağlayacaktır. Mihri Rasim’in toplumun biçtiği cinsiyet rolüne yine aykırı bir şekilde Paris’te hayatını rahat bir şekilde yaşamaya kalkması nedeniyle ayyuka çıkan dedikodular dolayısıyla eşinin ailesinin duyduğu memnuniyetsizlikle birlikte kendisine yöneltilen tüm eleştiriler evliliğini de sürdürülemez hale getirmiştir.

Temas ettiği eril baskı bir anlamda, onun dışıl enerjisi ile feminist ruhunu desteklemiştir. Aslında, erkek egemenliğine dayalı kültürlerde, sadece çeşitli güç kaynaklarına sahip az sayıdaki sistemin “efendisi” konumundaki erkekler ön planda olurken, toplumun diğer kesimleri (Güç sahibi olmayan erkekler ve kadınlar), sürekli bir baskı ve tahakküm altında sayılırlar. Kadınlar, toplumsal cinsiyet rol davranışları bakımından “edilgen” ve “çekingen” davranışlara karşı bir anlamda alışkanlık ve bağışıklık kazanmışlardır. Bu yüzden, kişilik özellikleri fazlaca örselenmemiş ve belirli bir eğitim alt yapısı olan hanımların, gerekli ekonomik ve teknik alt yapı hazırlandığı vakit, benzeri erkeklerle göre daha etkili ve başarılı girişimci niteliklerine sahip olacakları öngörülmektedir (Eroğlu, Çoban ve Koç, 2015, s.537). Mihri Rasim’in yaşadığı dönem, Osmanlı toplumu batı kültürü doğrultusunda hızlı bir değişim geçirir. Batılılaşma adıyla anılan bu değişim süreci sanatçının içinde yaşadığı kentli ve yüksek gelir düzeyine sahip olan çevrede yoğun olarak hissedilir. Öncelikle kentli toplum tarafından kabullenilip hayata geçirilen bu politika, özellikle kadınlara o dönem için büyük hak ve özgürlükler getirir. (Yavuz, 2021, s.11). Mihri Rasim’in hem yaşının çok genç olması, hem de bir kadın olarak tek başına, illegal yollarla ülkesinden firar etme cesaretiyle İtalya’ya geliş hikayesi ile herkesin ilgisini çekmeye başlamıştır. Mihri Rasim, batılılaşma ile başlayan kadının toplumsal konumuyla ilgili mücadeleyi sanatsal alana taşımayı başaran istisnai örneklerdendir. Sadece bir ressam olarak değil bir eğitimci vasfıyla sanatı ciddi bir şekilde uğraş edip öğrenci yetiştirmiştir (Beykal, 1983, s.9; Tansuğ, 1986, s.137). Mihri Rasim’in uğraşı verdiği her konuda sorunları küçülterek çözümün bir parçası yolundaki gayreti de aşıkardır. Girişimcilik, temelinde insan olması nedeniyle sadece ekonomik değil sosyolojik ve psikolojik alanda da incelenen bir konudur. Kişinin tavır ve tutumları, bakış açısı, karakteri, düşünce yapısı gibi konular girişimciliği etkileyen en önemli faktörler olarak görülmektedir (Gümüsoğlu ve Karagöz, 2014, s.100). Mihri Rasim’in, seçtiği yol ve rotasına bakıldığında, maceralı ve zor bir hayatı olduğu söylenebilir. Kadın eğer girişimci kimliği bağlamında yeterli özgüvene sahip ise bu durum olaylara ilişkin algı biçimini de etkilemektedir (Fidan ve Yılmaz, 2006, s.2). Mihri Rasim karşılaştığı zor koşulları, amacına ulaşma yolunda girişimci ruhunu besleyen birer araçlara dönüştürme ferasetini göstermiştir. Kadın girişimcilerin özellikleri arasında, uzlaşmacı, insancıl olmaları, sabırlı ve demokratik olmaları sayılabilmektedir ki bu özellikleri onları girişimcilikte başarılı kılmaktadır (Kaya, 2004, s.114). Mihri Rasim Osmanlı’nın geçiş sürecinde olmasının yarattığı koşullar dahilinde sanata ve sanat eğitimine olan bağlılığı uğruna birçok zorlukla karşılaşmış ve yılmadan mücadeleye devam etmiştir. Bu mücadelesini sürdürürken de sanatçı tavrında hep orta yolu tutmayı yeğlediği söylenebilir.

Mihri Rasim’in İnas Sanayi- İ Nefise Mektebi Müdürlüğü Sürecinde Gösterdiği Girişimci Liderlik

Girişimci eylem, kişide bulunan liderlik vasfının yoğunluğu oranında gelişen bir yetidir. Karizmatik liderler kendilerine oldukça fazla güvenen, takipçilerine karşı duyarlı olan, ileriye gören, vizyonlarını açıkça belirten ve bulunduğu ortamda ihtiyaç duyulan etkileyici güce sahip kişilerdir. Karizmatik lideri diğerlerinden farklı kılan; sahip olduğu öngörü, vizyon, durumu net ve çok boyutlu bir şekilde değerlendirebilme, inandığı değerleri benimsetebilme, insanları inandığı amaca ulaştırabilme ve radikal değişiklikler için harekete geçirebilme yeteneğidir (Eryeşil, 2012, s.41). Bu bağlamda girişimci mizaca sahip olan kişinin doğuştan gelen yetenek ve hayat şartlarının oluşturduğu güdülenme ile beslenmektedir. Diğer yandan girişimci, kendine güvenli, kendine özgü bir şeyler gerçekleştirme arzusunda olan, iş bitirici kişidir (Tekin, 2000, s.17). Bu tanımlara ek olarak Mihri Rasim özelinde , karizmatik liderlerin özellikleri detaylarına bakıldığında Bolat vd.(2009,s.205)’ne göre;

- Olağanüstü yeteneklere sahip olma,
- Grup üyelerini yüksek düzeyde etkileme becerisi,
- Grup üyelerini inançlarının doğruluğuna ikna etme yeteneği,
- Grup üyelerinin ihtiyaçlarına önem verme,
- Kriz durumlarında radikal çözümler üretebilme,
- Örgütsel vizyona güçlü bir biçimde inanma ve buna ulaşabilmek için yüksek düzeyde kişisel risk alma,
- Değişim için iç ve dış çevreye karşı duyarlı olma, gibi unsurlar üzerine

değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. Yukarıdaki maddeler totalde değerlendirildiğinde Mihri Rasim’in kişilik özellikleriyle yüksek oranda uyum sağladığı görülmektedir. Fakat toplumsal algının yaşantıya doğrudan yansıması bireyin sahip olduğu ailenin tutumuyla doğru orantılıdır. Aile ve eğitim kurumlarında gerçekleştirilen eğitim süreçleri bireyin girişimci mizacını ya geliştirip desteklemekte ya da bu yeteneklerinin körelmesine neden olmaktadır. Tamamen ezberci dayalı, pratik

hayattan kopuk ve kendi gerçeklerinden uzak bir eğitim sisteminde, girişimcilik ruhunun gelişmesi çok düşük bir olasılığa sahiptir. Buna karşın, düşünmeye, araştırmaya, soru sormaya ve yaratıcılığa dayalı bir eğitim sisteminde ise, girişimci ruhunun ve yeteneklerinin güçlenip gelişmesi çok daha kolaydır (Durak, 2011, s.196). Aynı şekilde girişimci mizacın oluşmasında toplumun kültür yapısının önemli bir etkisi vardır. Birey adeta içinde yaşadığı toplumun kültürel değerlerinin taşıyıcısı konumundadır. Bir toplumdaki ekonomik gelişmişlik düzeyi de girişimcilik ruhu ile yakından ilgilidir (Durak, 2011, s. 195). Paris'te bir davette tanıştığı İttihat ve Terakki'nin Maliye Nazırı Cavit Bey, Mihri Hanım'a şöyle demiştir: 'Ülkenize gelin ve kızlarımıza sanatınızı aktarın.' Bu sözler onun aklından çıkmamıştır. Girişimcilerin özellikleri içerisinde risk alabilme, sorumluluk üstlenme, yenilikçi, ihtiraslı ve büyüme tutkusuna sahip, başarı odaklı, iş fırsatlarını görebilen, insanlarla etkin iletişim kurup motive eden, analitik düşünce yeteneği, çalışma arzusu, cesaret, tutku, kararlılık, işine yüksek düzeyde bağlılık duyma sayılmıştır. Bunun yanında hayal kurma, ekip çalışmasına yatkınlık, esnek olabilme, samimi, güvenilir, esprili, ikna kabiliyeti, liderlik yeteneği, sıralanmıştır (Kaya, 2004, s. 48). Mihri Rasim kendisinden beklenen fedakarlığı yeğeni Hale'ye (Hale Asaf) basit çizimler yapmayı öğretirken hocalığın kutsal bir uğraş olduğunu fark etmiştir. Dolayısıyla uğruna çokça emek harcadığı bu kutsal vazifeyi kendi vatanına fayda sağlamak suretiyle icra etme konusunda hızla karar almıştır. Akabinde kendisine görevi tevdi eden Cavit Bey'i ziyaret edip göreve hazır olduğunu söylemesiyle kendini Kız Öğretmen Okulu'nda hocalık yaparken bulmuştur. Mihri Rasim'in eğitimci yönü bu gelişme ile iyice tetiklenmiştir. Birinci dünya savaşının baş gösterdiği yıllarda Darülmuallimat açılmıştır. Darülmuallimat ilk ve orta dereceli okullara öğretmen yetiştiren, döneminin öğrenim seviyesi en yüksek kız okuludur. Mihri Rasim (Müşfik) orada okuma ayrıcalığına kavuşmuş bir avuç seçkin Osmanlı kızının resim öğretmeni olmuştur (Caner, 2011, s. 92-93; Akt. Kılıçkaya, 2015, s.198). Mihri Rasim Hanım'a Darülmuallimat da dar gelir ve o, sadece kızların sanat eğitimi alabileceği bir okul hayali kurar. Mihri hanımın bu hayali, Sultan Reşat zamanında gerçekleşir ve 1914 senesinde, geniş çevresinin sağladığı imkânlarla resmî makamlara gayriresmî yollarla başvurabilme rahatlığı ile doğrudan Maarif Nazırı Şükrü Bey'e giderek taleplerini bildirmesinin etkisiyle kadın öğrencilere güzel sanatlar eğitimi olanağı sunan İnâs Sanayi-i Nefise Mektebi projesini aktarmıştır. Çok geçmeden bu proje hayata bulmuştur. Okul, Mihri Rasim'in çabalarıyla Sanayi-i Nefise Mektebi'nin bir şubesi olarak eğitim hayatına başlamıştır (Tunç, 2018, s. 59). Mihri Rasim İnâs Sanayi-i Nefise mektebi hem hocası hem de yöneticisi olmuştur.

Mihri Rasim sadece yönetici tavrıyla değil, sanatçı tutumuyla da ilklere vesile olan çok yönlü girişimci mizacı ile bilinmektedir. O dönem için radikal sayılacak tavırlar sergileyebilme dirayetinde bir kadın sanatçı olarak, resimlerinde de kadın bireyselliğini vurgulamış, izleyici ile direkt göz kontağı kuran güçlü kadın figürleri resmetmiştir. Ancak Osmanlı üst sınıfının "gizli ayrıcalığına" sahip olan kadınları resmetmiş olmasına karşın, Mihri Müşfik'in resimlerinde dahi kadınlar, toplumsal hayattan yalıtılmış özel alanlara yerleştirmiştir (Papila, 2008, s. 127; Akt. Erişti, 2015, s.73). Mihri Rasim'in hayatında çokça görünür olan cesaret olgusunu öğrencilerine de yansıtmaktan geri kalmamıştır. Bu doğrultuda, yıl boyunca öğrencileri teşvik amaçlı yarışmalar düzenler ve dereceye giren öğrencilerin eserlerini atölyelere asar (Karadağ, 2008, s.32; Akt. Tunç, 2018, s.72). Okulun kabul ve devam şartlarında da oldukça hassas davranıp bu doğrultuda öğrencileri çalışmaya teşvik etmiştir.

Mihri Rasim'in Girişimleri Hususunda Karşılaştığı Zorluklar

Girişimciliğin önemini özellikle üç alan için ele almak mümkündür. Bunlardan birincisi yenilikçilik, ikincisi, yeni işletmelerin doğması ve üçüncüsü ise yeni iş alanlarının oluşturulmasıdır (Özkan vd., 2008, s.148). Mihri Rasim'in sadece İnâs Sanayi-i Nefise Mektebinin oluşum sürecinde ortaya koymuş olduğu potansiyel ile karizmatik liderlik örneği teşkil etmemiştir. Bu okulun yaşaması ve gelişmesi için de her türlü zorluğu göğüslemiştir. Öğrenen bağımsız, yenilikçi ve yaratıcı eğitim örgütlerinin oluşturulması büyük ölçüde, yöneticiliğin sadece otorite ve güç kullanmak olmadığını, çok çalışmak ve sorumluluk üstlenmek gerektirdiğini gören okul liderlerine bağlı olacaktır (Özden, 1998, s.9 Akt: Bayrak ve Terzi, 2004, s.4). Mihri Rasim adil bir yöneticiliğin gereğince o dönem sadece erkek öğrencilere tanınan hakların kız öğrencilere de tanınması yönünde büyük gayretleri olmuştur. 1914 kuşağı öncü ressamlarından olan Mihri Rasim kuruculuğuna öncülük ettiği İnâs Sanayi-i Nefise Mektebi'nde kız öğrencileri açık havada resim derslerine çıkarmış, atölyeye kadın ve erkek modeller getirtmiştir (Erişti, 2015, s.73). Mihri Rasim bireysel girişimlerle İnâs Sanayi-i Nefise Mektebi'nde zor şartlara rağmen kız öğrencilere kaliteli bir eğitim sunma gayreti gösterilmiştir. Aynı çaba, belki de imkânları daha çok olan Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencilerinin hocaları tarafından gösterilmemektedir. Mihri Hanım, farklı üslupları tanınmaları açısından öğrencilerin sürekli aynı öğretim görevlisinin atölyesinde çalışmaması gerektiği gibi görüşleri savunarak, Avrupa'da aldığı eğitimi İnâs Sanayi-i Nefise Mektebi'nde uygulamaya çalışmıştır. Öğrencilerin batılı usulde eğitim alması için oldukça çaba sarf etmişse de İnâs Sanayi-i Nefise Mektebi'nde erkek modellerle çalışmalar yapılması tartışma yaratmıştır. Girişimci yaratıcı ve yenilikçi, risk almayı seven, fırsatları değerlendirebilen ve geliştirebilen, yönetici özelliği olan kişidir. Yeni girdiği işlerin en iyi şekilde yönetilmesi için çalışır fakat olası bir başarısızlığı da göze alır belirsizliğe tahammül eder (Gümüsoğlu ve Karagöz, 2014, s.100). Genel yönetim alanında önemli bir yere sahip olan girişimcilik kavramı, bir liderlik biçiminden daha çok, somut eylemlerin vurgulandığı bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır.

Okulun, farklılaşan çevreye uyumunun sağlanması ve dönüşüme öncülük etmesi okul yöneticilerinin girişimcilik rolünü de üstlenmelerini zorunlu kılmaktadır. (Bayrak ve Terzi, 2004, s.2). Mihri Müşfik, girişken kişiliğiyle kadınlar hamamında tanıştığı daha çok Rum ve Ermeni asıllı kadınları okulda canlı modellik yapmaya ikna eder ve böylece Osmanlı'da kadın sanatçılar ilk kez çıplak modellerle çalışma imkânı bulur (Gören, 2004; Seyran, 2005; Akt. Tunç, 2018, s.72). Sanayi-i Nefise Mektebi'nde de çıplak modellerle çalışılması tartışmalı bir konudur. Bu tür çalışmalara ilk olarak 1906 yılında başladığı ve nihayet II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 yılında, Arnavutköylü Sandalacı Hristo'nun Sanayi-i Nefise Mektebi'nde devamlı olarak ücret karşılığında çıplak modellik yaptığı bilinir. Girişimcilik, yeni bir sürecin her aşamasında, başta örgütlenme olmak üzere, her türlü yönetim ve organizasyon süreçlerine dair etkinliklerin yürütülmesinde, bedeni, zihinsel ve duygusal enerji

sağlayan bir güç kaynağıdır (Eroğlu, Çoban ve Koç, 2015, s.536). Her girişiminde önüne yeni engeller çıkan Mihri Müşfik, bir nevi girişimcilik pratiği yapmıştır dolayısıyla yeni problemleri çözmeye yolunda harcadığı emek onu yeni fikirler oluşturmaya sevk etmiştir. Bu doğrultuda Arkeoloji Müzesi'nden seçtiği bir antik Yunan heykelinin kız öğrencilere erkek model ile çalışma imkânı tanımak amacıyla İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne getirilmesini talep eder. Bu talep de hoş karşılanmaz ve müze yetkilisi durumu maarife bildirir. Nazlı Ecevit'in aktardığı bir anektoda göre Mihri Rasim heykelin beline peştamal bağlanacağını belirterek heykelin okula getirilmesini sağlar. Okulda bir süre sonra yaşlı ve giyinik olmaları şartıyla canlı erkek model kullanımına izin verilir ve hayli yaşlı olan Zaro Ağa atölyeye getirilir (Seyran, 2005: Akt. Tunç, 2018, s.73) Böylece öğrencilerin canlı modelden çalışmaları sağlanmıştır. İlkeli bir yönetici ve inançlı bir eğitimci tavrı ile, eğitim – öğretim evresinde, kalıcı olmayan bilgiler ile kabul görünürlüğünü kısa zaman zarflarında yitiren, önemli olmayan bilgileri çocuklara vermek yerine; bilmediği bilgileri veya merak ettikleri konuları nasıl öğreneceklerinin üzerinde duran eğitim-öğretim kuruluşlarında eğitim alan çocukların kreatif düşünme ve girişimcilik kabiliyetlerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu sebepten ötürü kişilerin aldıkları eğitim perspektifi, müfredatı ve eğitimin muhtevası girişimciliği ve kreatif düşünmeyi etkilemektedir (Onay, 2013, s.38: Akt: Güdek, 2016, s.50). Bu doğrultuda Mihri Rasim'in bünyesinde bulundurduğu sanatçı ve girişimci kavramlarının ortak paydası olan yaratıcılığın desteklenmesi kaçınılmazdır. Okul yöneticileri küreselleşme, bilgi teknolojisi, örgütsel öğrenme, toplam kalite yönetimi, demokrasi, insan hakları gibi yenilikler karşısında yeni roller üstlenmek durumundadır (Çelik, 2000, s.144 : Akt. Bayrak ve Terzi, 2004, s.2).

Mihri Rasim İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde çalışmaya başladığı dönemde, savaş da Osmanlı Devleti'nin kapısına dayanmıştır. Mihri Rasim bu dönemde tekrar dönmek üzere Roma'ya gitmek durumunda kalmış ve yeni kurulan Cumhuriyette hiç yaşamamıştır (Caner, 2011, s. 122: Akt. Kılıçkaya, 2015, s.199). Girişimciliğin olmazsa olmazlarından biri yenilikçiliktir ve dolayısıyla Morgan'ın da tanımladığı gibi "Yaratıcılık, yenilikçiliğin annesidir" , başarılı bir yenilik için girişimci değişimin kaynağını, nedenlerini, sonuçlarını içerdiği fırsatları iyice değerlendirmelidir. (Gümüsoğlu ve Karagöz, 2014, s.99). Mihri Rasim 1927 senesinde Roma'dan ayrılmıştır. Amerika'ya gitmiştir. Amerika, Mihri Rasim'in yaşadığı dördüncü ülkedir aynı zamanda konuşacağı dördüncü dili de burada öğrenir. Uzun yıllar burada yaşayan Mihri Rasim'in Amerika'da resimlerini satarak ve özel dersler vererek hayata tutunmaya çalıştığı bilinmektedir. Amerikada kaldığı süreçte New York'ta bir yıl geçirdikten sonra sergi açmayı da başarır. Mevcut durum içinde yine çözümcül yönünü aktif girişimci ruhunu olaya kanalize ettiği de açıktır. Zorluklarla perçinlenen süreç onun başına gelen her hadiseden daha da güçlenerek çıkmasına vesile olduğu görülmektedir. Öyle ki New York Times gazetesi, Mihri Rasim'in bu başarısına yer vermiştir. Çabalı, çileli ve göçebe bir hayat mücadelesine eşlik birçok başarıya karşın Mihri Rasim, yaşamının son günlerini bir kimsesizler yurdunda geçirmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Vefatının ardında ise New York'ta kimsesizler mezarlığına gömüldüğü ifade edilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Toplumsal kalkınmanın düzeyinde yukarı yönlü ivme kazanmaya başlaması aynı zamanda kadının toplumun her alanındaki kabulünün de garantisidir. Tüm dünyada yaşanan hızlı toplumsal değişim sonucu olarak kadın, giderek cinsiyet ayrımı engelini aşmakta, aktif işgücü olarak ekonomik yaşamda yerini almaktadır. Osmanlı'da II. Meşrutiyet ile başlayarak cumhuriyet tarihi boyunca kadının ekonomik, kültürel ve sosyal gelişimini artırmak amacıyla yapılan eğitim reformları ile kadının statüsünü artırmıştır. Erken modernleşme sürecinde kadının bir çok alanda ilerlemesi ve varlığını kabul ettirmesi için eğitim bir başlangıç noktasıdır. Dolayısıyla eğitim, kadının toplum içindeki konumu ve istihdam olanakları üzerinde etkili olan en önemli unsurdur. Ancak araştırmalar kadının eğitilmiş olmasının sosyo-kültürel yapıya dayalı toplumda geleneksel kadın imajının ve bunun yarattığı sosyal baskıya engel olmadığını göstermektedir. Kadını dikkate almayan, sorunlarına çözüm üretmeyen bir toplumların başarıya ulaşması da mümkün görünmemektedir. Önemli olan, kadın ve erkeklerin aktif olarak bütünleşmelerini sağlayacak yöntemler ve çözümler üretmektir. Bu doğrultuda kadın ve erkeğin eşit oranda katılım sağlayabileceği disiplinler arası projeler geliştirmek esastır. Okullardaki eğitim sürecinin ve ortamının da bu durumu desteklemesi gerekmektedir. Eğitimde kadın erkek eşitliği hakkının Osmanlı'daki öncü savunucularından biri de Mihri Rasimdir. Osmanlı'nın geçiş sürecinde olmasının yarattığı koşullar dahilinde sanata ve sanat eğitimine olan bağlılığı uğruna birçok zorlukla karşılaşmış ve yılmadan mücadele etmeye devam etmiştir. Mihri Rasim, uğraşları, zevkleri ve yaşam tarzıyla çizdiği kadın imajıyla toplum tarafından kabul görülmekte zorlanmasına rağmen, erkek egemen toplum yapısında Türk kadının çağdaşlaşması bağlamında girişimleri oldukça önemlidir. Nihai olarak Mihri Rasim'in, seçtiği yol ve rotasına bakıldığında, maceralı ve zor bir sanat hayatı olduğu söylenebilir.

Berberinde bir yeniliği getiren her girişim doğumundan önce bir sorun yumağına gebedir. Girişimci ruha sahip kişi sorunu fark eder ve bu farkındalığın yarattığı içtepi onu, girişimin ilk adımı olan çözüm arayışına sevk eder. Mihri Rasim'in yaşadığı dönemde kadın erkek ayrımının toplumsal işlevindeki hakimiyeti gereğince kız öğrencilerin eğitsel manada ötelenmesine karşı duran bir profil sergilemiştir. Bu doğrultuda gerek bireysel olarak kendi adına, gerekse kitlesel olarak kız çocukları için gösterdiği çaba onu bir dizi girişime zorlamıştır. Hem kendisi için hem de sanat eğitimi almak isteyen kız öğrenciler için sergilediği girişimsel faaliyetler temelinde, yaşadığı dönemde kadın erkek ayrımının yaşamın her alanına sirayet ettiği gibi eğitimde de hissedilir şekilde görülür olmasındır. Nitekim kadınlara güzel sanatlar eğitimi verecek bir okul olmayışı Mihri Rasim'i önce yurt dışına açılan hayatına, ardından da kendi ülkesinde kurumsal yapı arayışlarına eğilmeye itmiştir. Sanatçı olmasından kaynaklanması muhtemel, toplumla aynı paralele olmayan, çizginin dışına çıkan tavrı ve tarzı ile girişimlerinin kabul görmesi çok da kolay olduğu söylemez. Her ne kadar girişimlerini toplumsal fayda içerikli olsa da Osmanlı geçiş döneminin getirdiği ikilemden payına düşeni almıştır. Avangard edimlerini bireysel varlığının her aşamasında girişimci ruhuyla birleştiren sanatçının İnas Sanayi-i Nefise Mektebini kurma sürecinde gösterdiği cesaret, azim ve kararlılığının yanı sıra, sanatının icrasında resmini yaptığı kişilerin seçiminden, resmin kompoze edilmesine kadar her done onun girişimsel liderlik özelliğini işaret etmektedir. Nitekim bu çalışma ile Mihri Rasim'in tarihimizin bir köşesinde kalan hayat hikayesinin girişimci niteliğiyle detaylı olarak vurgulanması yönünde çalışmaların çoğalmasına katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Kaynakça

- Alp, S. (1999). II.Meşrutiyet Döneminde Kadın Sanatçılar ve Kadın Resimleri. <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/1193>, Erişim tarihi: 12 Nisan 2022.
- Arıkan, S. (2004). *Girişimcilik, Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular* (Genişletilmiş 2. Baskı). Siyasal Kitabevi.
- Aslan, Ş. & Atabey, A. (2007). Küresel Rekabette Kadın Girişimcilerin Rolü ve Türk Kadın Girişimci Tipolojisi, *Journal of Azerbaijani Studies*, Vol. 10, No:3-4.
- Bayrak, C., & Terzi, Ç. (2004). Okul Yöneticilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Okullara Yansımaları”, *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi*, ss.1-14.
- Başbuğ, F. (2009). *1914 Çallı Kuşağı'nın Türk resim sanatı ve eğitimine etkisi*.
- Başkan, Seyfi. 1990. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Resim*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bolat, Tamer ve diğ (2009) *Yönetim ve Organizasyon*,(2. Baskı)Detay Yayıncılık.
- Cezar, M. (1990). Osman Hamdi Çok Yönlü Bir Kültür ve Sanat Adamıydı. *Hürriyet Gösteri*, 119, 7.
- Çaha, M. (2016). Türk Resminin Kadın Öncüsü Mihri Müşfik. *İsmek El Sanatları Dergisi*, 21, 102-107.
- Duben, İ.(2007). *Türk Resmi ve Eleştirisi 1880-1950*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Durak, İ., (2011).Girişimciliği Etkileyen Çevresel Faktörlerle İlgili Girişimcilerin Tutumları: Bir Alan Araştırması. *Yönetim Bilimleri Dergisi* (9: 2) SS. 191-213 .
- Eroğlu,F., Çoban, H., & Koç, M. (2015). Toplumsal Kalkınma ve Kadın Girişimciliği Üzerine Bir Araştırma, *International Conference On Eurasian Economies Session 7c: Girişimcilik*, s. 534-543.
- Ereş, F. (2006). “Türkiye’de Kadının Statüsü ve Yansımaları”, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, s.40-52.
- Eryeşil, K. (2012). *Liderlik Tarzları ile Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Erişti, Ö. C. (2015). Geç Dönem Osmanlı Resim Sanatında Kadın İmgesinin Temsili *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi* 2015, 2(2): 59-79
- Fidan, F. & Yılmaz, T. (2006). Kadın Girişimciliğine Alternatif Bakış Serüven mi? Macera mı?, *Doğu Akdeniz Üniversitesi 2. Uluslararası Kadın Araştırmaları Konferansı*. .
- Glesne, C. (2013). *Nitel Araştırmaya Giriş* (Çev. A. Ersoy ve P. Yalçinoğlu). Anı Yayıncılık
- Güdek, R. & C. (2016). *Kadın Girişimcilerin Liderlik Özelliklerinin İncelenmesi:Ankara İli Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüsoğlu & Karaöz, (2014). Tarihsel Süreçte Girişimcilik: Muğla Örneği. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*. 3(1): 97-116.
- Karadağ, E.(2008).*Cumhuriyet Dönemi Kadın Sanatçıların Resim Öğretimindeki Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı.
- Kaya, A. (2004). *Bilişim ve İletişim Işığında Girişimcilik ve KOBİ Yönetimi*, Eğitim Kitabevi.
- Kılıçkaya, F. (2015). Kaplumbağa Terbiyecisi ve Mihri Müşfik Hanım'ın İzinde Adlı Romanlarda Kültür ve Bilim Tarihi, *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:5 Sayfa:168-205.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Sayı: 33, Ss: 93-112.
- Özkan, Ş., Özkan, F., Gündoğdu, S., Emsen, Ö., & Aksu, H. (2008). “Türkiye’de Girişimcilik ve Belirleyicileri: Marmara ve Doğu Anadolu Bölgesi Üzerine Bir Uygulama”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58 (4), s.148.
- Sönmez, A., Arıker, Ç. & Toksoy, A. (2016). Dünya’da ve Türkiye’de Sosyal Girişimciliğin Gelişimi, *Journal Of Social Sciences And Humanities Researches Girişimcilik Özel Sayısı*, Cilt/Volume 17-Sayı/Issue 37.
- Tansuğ, S. (2008). *Çağdaş Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tekin, M. (2000). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği*, Yenilenmiş 4.Baskı, Ankara, 2000.
- TUNÇ, U. (2018). *Osmanlı Modernleşmesinde Eğitim, Sanat ve Kadın: İnas Sanayi-İ Nefise Mekteb-İ Âlisi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuz, A. (2021). Modernleşme ve Çağdaş Sanatta Kültürel İletişimin İlk Türk Kadın Ressamı: Mihri Müşfik, *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, Vol 3(2).
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (8. Baskı). Seçkin Yayınevi.